

A MAGYAR NYELV
ÉS
FOGALMAZÁS KEZIKÖNYVE

ELEMI ISKOLÁK SZÁMÁRA

IRTA

EMBER KÁROLY.

IV. RÉSZ. — V—VI. OSZTÁLY.

Ötödik kiadás.

Handwritten notes and purple ink stamps, including the name 'Szűcs Ferenc' and other illegible text.

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

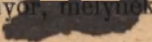
1908.

Ára 32 fillér.

2. *A szabályosan szerkesztett összetett mondatot, mely egy elő- és utórészből (szakaszból) áll, körmondatnak nevez- zük. P. o.:*

Aki másnak örömen és szerencsésjén örülni nem tud, aki másnak fájdalmát közönyösen nézi: az nem érdemel szeretetet másoktól.

Feladvány. Irjátok le tollmondás után a következő mondatokat s elemezzétek azokat:

Ne gúnyold a szűkölködőt. Becsületes ember megtartja szavát. Jó példával járj elől. Emberé a munka, Istené az áldás. Nem arany és ezüst tesz az embert boldoggá, hanem a lelki békeség. Aki másnak vermet ás, maga esik beje. Ami késik, nem mülk. Amit jobbkézed tesz, ne tudja azt a bal. Hol sok a szó, ott kevés a tett. Istent szolgálod, mikor a szegénynek alamizsnát adsz. Ki mint vet, úgy arat. Nincs oly gazdag, ki másra nem szorulna. Szépség és gazdagság hamar muló jószág. Nem az a szegény, aki nélkü- löz, hanem az, aki nincs megelégedve azzal, amije van. Mit csinálna a madár szárnyak nélkül, a hal víz nélkül, mivé lenne az emberi test levego nélkül és a lélek Isten nélkül? A jótékonyság olyan, mint a csillag: minél sötétebb az éj, annál szebben ragyog. Hitvány élvezet az, melynek nem őrzi a szív emléket; a veritékes munka pedig oly gyö- nyör gyümölcse nemes élvezettel biztat.

VI. A fogalmazásról.

1. *Az emberek egymás között élőszóval vagy írásban beszélnek. Ha az összetartozó gondolatokat leírjuk, fogalmaz- vány keletkezik.*

2. *A fogalmazványban vagy valami történetet, eseményt beszélünk el (szent Gellért nemesszívúsége, Isten kardja), vagy valamit, vagy valakit megismertetünk, leírunk, vagy végül valami dologról elmélkedünk, gondolkodunk. (Az imád- ság ereje. A lelkiismeret.)*

3. *Vannak elbeszélő, leíró és elmélkedő tárgyú fogalmaz- ványok.*

4. *Azt, amiről fogalmazunk, a fogalmazvány címének mondjuk.*

5. Amit a címről elbeszélünk, leírunk, a fogalmazvány **tartalmának** nevezzük.

6. A fogalmazvány tartalmát rendezzük, azaz megállapítjuk a gondolatmenetét, ezt **vázlatnak** nevezzük.

7. A fogalmazvány részei: a **bevezetés, tárgyalás és befejezés.**

8. Azt a módot, amellyel az összefüggő gondolatokat kifejezzük, **irállynak** (stilusnak) mondjuk.

9. Irályunk legyen világos. Világos az irályunk, ha **szabatosan és magyarosan írunk.**

10. Van közönséges **próza irály** és van **kötött vagy verses irály.** (A Szózat. Hymnus.)

Az olvasó- és tankönyvek olvasmányai folyó vagy próza irályban, a költemények kötött vagy verses irályban vannak írva.

Kiváló íróink és költőink voltak: Pázmány Péter esztergomi érsek, Zrínyi, Vörösmarty Mihály, Eötvös József báró, Arany János, Petőfi Sándor, Tompa, Garay, Czuczor, Tárkányi és többen.

1. Az elbeszélés.

A tücsök és a hangya.

Egyszer télen megéhezett a tücsök, és a hangyákhoz s kérte őket, hogy adjanak neki enni. «Hát neked nincs mit enned?» mondták neki a hangyák. «Miért nem dolgoztál nyáron? Aki nyáron nem gyűjt, nem lesz annak télen.» «Hiszen én sem hevertem — felelé a tücsök — hanem énekeltem, muzsikáltam s az útonjárókat mulattattam.» De a hangyák kinevették s azzal bocsátották el, hogy ha nyáron muzsikált, télen táncoljon, ők nyári keresetüket nem adják neki.

Isten kardja.

Volt réges-régen a hún királyoknak egy kardjuk. Ezt a kardot ők a hadak istenének szentelték s ez a kard az egész nép előtt nagy becsben állott. Egyszer elveszett a kard s a nemzet bölcsei, a táltosok, azt jövendölték róla, hogy soká-soká majd elő fog egyszer kerülni s az a hún

király, akinek az idejében előkerül, az egész világot meg fogja vele hódítani.

Attila már király volt, mikor egy éjjel azt álmodta, hogy egy ősz öreg ember szállott le hozzá a magasból, kezében hatalmas kard tündöklött s ezt Attilának derekára kötötte. Erre eltűnt az ősz s Attilának úgy tetszett, mintha a magasba emelkedett volna. Az alatt sürgő-forgó emberek csoportja már csak apró hangyabolynak tetszett neki. Lábai alatt hatalmas birodalmak kőből épített városai terültek el. Ő pedig le-lecsapva rájuk, egyszerre egy kardsuhintással kivágott egy-egy várost, míg végre mindnyáját tőből ki nem vagdalta.

Alig várhatta Attila a reggelt, rögtön összegyűjtötte a jósokat s álommagyarázó embereket s kérdezte tőlük, mit jelent az álma? A bölcsek sokáig gondolkoztak, végre Torda öreg táltos így szólt Attilához: «Álmod azt jelenti, hogy betölt az idő s mielőtt egy esztendő letelnék, előkerül az isten kardja s te leszel az, ki azzal az egész világot meghódítod».

Alig hagyta félbe Torda a beszédet, Bulcsú vezér jött be, jobbában egy görbe karddal. «Ez az! ez az!» — tört ki Attila, míg Bulcsú így magyarázta a dolgot: «Királyom! Amint ma a mezőn lovagoltam, egy pásztorfiú jött hozzám s azt beszélte, hogy mikor csordája ma reggel a mezőn bolyongott, egyszerre egy kedves üszője sántítani kezdett, sőt a lába is véres volt. Visszament megtudni, mi sebesítette meg az üsző lábát, hát valami hegyes vasfélét vett észre, mely a földből kiállt. Eleinte rá sem hederített: később azonban visszament, hogy kivegye, nehogy megint kárt tegyen a jószágban. Hát ihol! a kardhegy kétannyira nőtt, és amint hozzá akart nyúlni, láng csapott ki belőle. Megriadt és elfutott. De mikor ijedsége szünni kezdett, megint visszatért és ime, már akkor egészen kint volt a földből a kard és úgy tündöklött, mintha akkor került volna ki a fegyverkovács kezéből. Ekkor a fiú hozzám futott s elmondta, mit látott. Én odamentem vele s már akkor csak a markolatja volt a földben, láng sem ütötte a kezemet, amint hozzányúltam. Itt a kard, királyom, te viseld azt!»

Attila fogta a kardot, ment vele a fegyveres házba, hüvelyt keresett neki; s ime, legszebb hüvelyébe illett csodálatosan. Azután vágott vele háromszor a négy anyaszélnek s így szólt:

«Csillag esik, föld reng; jött éve csodáknak;
Ihol én, ihol én, pörölye világnak!
Sarkam alá én a nemzeteket hajtom;
Nincs a kerek földnek ura, kívül rajtam!»

Szent Gellért nemesszivűsége.

Szent Gellért, az első csanádi püspök, kinek emlékét a budai «Gellérthegy» is őrzi, igen könyörületes szivű volt a bűnösök iránt.

Még a királyhoz is elfáradott, hogy valamely gonosztevő számára kegyelmet eszközöljön.

Egy alkalommal, midőn hasonló célból utazott a királyi udvarba, kénytelen volt egy kis községben maradni éjszakára és megszállani egy szerény földműves szűk hajlékában.

Még nem aludt el a szentéletű püspök, midőn valami sajátságos zörgést és éneklést hallott. Sokáig hallgatta, de nem tudta kivenni, miféle hangok azok. Vele volt Walter mester, a csanádi iskola híres tanítója is.

Ahhoz fordult tehát és megkérdezte, miféle hangok hatolnak fülelhez. Walter mester fölvilágosította a püspököt. Megmondotta neki, hogy gazdájuk szolgálója kézi malmon gabonát őröl és énekelget munkája mellett.

Erre a püspök a következőleg válaszolt: «Csodálatos dolog, miként táplálkozik az emberi nemzedék. Ha a művészet nem gyámolítaná, nem győzné az ember a munkát. De boldog ez a nő is, ki másnak hatalma alatt állván, minden zúgolódás nélkül, jó kedvvel és énekelve végzi kötelességeit».

A kis malom zakatolása és az ének hangja elcsöndesült. A jámbor püspök üdítő alvásba merült. Amint azonban reggel fölkel és szobáját elhagyta, előhívatta a jókedvű szolgát, megdicsérte szorgalmáért és gazdagon megjutalmazta.

***

«A tücsök és a hangya» című olvasmányban a prücsökről és a hangyáról, tehát állatokról beszélünk el egy elgondolt eseményt, melyből azt az erkölcsi tanulságot vonhatjuk le, hogy aki nem dolgozik, hát ne is egyék; ezt az elbeszélést mesének mondjuk.

«*Az Isten kardja*» című olvasmányban Attilának, a húnok nagy királyának nevéhez fűződő csodás esemény van elbeszélve, melyet a nép szájról-szájra adott át és így őrzött meg; *ezt az elbeszélést mondának nevezzük.*

«*Szent Gellért nemesszivűsége*» című olvasmányban egy valóban megtörtént esemény van elbeszélve; *ezt történetnek mondjuk.*

1. *Az elbeszélésben valamely megtörtént vagy kigondolt eseményt írunk le.*

2. *Minden elbeszélésben megkülönböztetjük az esemény kezdetét, lefolyását és bevégződését. Az eseményt ebben a sorrendben beszéljük el.*

3. *Az elbeszélés lehet: mese, monda vagy történet.*

1. *Feladvány.* Irjátok le a tárgyalt és elbeszélte «A tücsök és a hangya» című mesét emlékezetből a következő vázlat alapján:

A tücsök és a hangya.

- a) A tücsök megéhezik, mit tesz?
- b) A hangyák elutasítják és megróják.
- c) A tücsök mentegeti magát.
- d) A hangyák felelete.

2. *Feladvány.* Beszéljete el írásban egy, az édes szüleitől hallott mesét. Fogalmazás előtt állítsátok össze a mese gondolatmenetét, általános vázlatát.

3. *Feladvány.* Irjátok le a tárgyalt és elbeszélte «Isten kardja» című mondát emlékezetből a következő általános vázlat alapján.

Isten kardja.

a) A hún királyok kardja elveszett; mit tartott erről a nép?

b) Attila álma.

c) Egy öreg táltos megfejti az álmat.

d) Bulcsú kardot hoz; magyarázata.

e) Attila hüvelyébe teszi a kardot és háromszor a négy anyaszélnek vág; mit szolt?

4. *Feladvány.* Irjátok le a tárgyalt és elbeszélte «Szent

Gellért nemesszivősége» című történetet emlékezetből a következő általános vázlat alapján.*

Szent Gellért nemesszivősége.

1. Ki volt szent Gellért? jellemző sajátása.
2. Szent Gellért a királyhoz utazik, de egy kis községben marad éjszakára.
3. Zörgést, éneklést hall.
4. Walter mester fölvilágosító magyarázata.
5. A püspök felelete.
6. A szolgát megjutalmazta.

5. *Feladvány.* Irjátok le -ik olvasmányt (elbeszélést) emlékezetből. A fogalmazás előtt állítsátok össze az elbeszélés gondolatmenetét általános vázlatban.

6. *Feladvány.* Irjátok le a tárgyalt és elbeszélte olvasmány (elbeszélés) tartalmát emlékezetből. A fogalmazás előtt állítsátok össze az elbeszélés gondolatmenetét részletes vázlatban.

7. *Feladvány.* Beszéljétek el a tanultak fölhasználásával a «Mohácsi vész» történetét a következő vázlat alapján:

A mohácsi vész.

1. A mohácsi vész okai.
2. A török az országba tör.
3. A király véres kardot hordat szerte-szét az országban.
4. A magyar tábor; a vezér.
5. Az ütközet.
6. Az ütközet következményei.
7. «Nemzeti nagylétünk nagy temetője Mohács.»
8. *Feladvány.* Beszéljétek el Eger vár ostromát. A fogalmazás előtt állítsátok össze az elbeszélés gondolatmenetét.
9. *Feladvány.* Beszéljétek el Mária Terézia királynő uralkodását. A fogalmazás előtt készítsetek a fogalmazáshoz részletes vázlatot.

* A tanító az olvasókönyvből több hasonló olvasmányt ad föl s a tanulók maguk állítják össze a fogalmazvány gondolatmenetét. Fokozatok: előbb általános, azután részletes vázlatot készítenek.